

Levensloopbestendig Spijkenisse

Projectbeschrijving bij 'Idealen in aanbouw: woonwijken met diensten en zorg'

In opdracht van

Aedes-Arcares Kenniscentrum Wonen-Zorg

Postbus 8258 3503 RG Utrecht, Oudlaan 4 3515 GA Utrecht

Telefoon 030 273 97 75, fax 030 273 96 52

www.kenniscentrumwonzorg.nl

Hans van Rossum

oktober 2005

RIGO Research en Advies BV

De Ruyterkade 139

1011 AC Amsterdam

telefoon 020 522 11 11

telefax 020 627 68 40

<http://www.rigo.nl>

Locatie en programma

Spijkensisse heeft twee groeisurten gekend. De eerste was in de jaren vijftig en zestig ten tijde van de wederopbouw. In Noord kwamen de wijken Schiekamp en Hoogwerf erbij en aan de zuidkant van het oude dorp kwamen later nog Groenewoud en Sterrenkwartier. De tweede spurt kwam met de status van groeikern vanaf eind jaren zeventig. De eerste bouwstroom is een voorbeeld van urbanisatie. Spijkensisse bood huisvesting aan de arbeidersgezinnen die voor werk naar Rotterdam trokken. De tweede bouwstroom uit de jaren zeventig en tachtig, toen onder andere Waterland, Vogelenzang en De Hoek werden ontwikkeld, biedt een voorbeeld van suburbanisatie. De Rotterdamse gezinnen trokken de stad uit om waar mogelijk een eengezinswoning met tuin te bemachtigen. De bijzondere ontstaansgeschiedenis van de stad is van belang bij de huidige opgave van wonen, zorg en welzijn.

Spijkensisse heeft uit de eerste periode een woningvoorraad van gestapelde bouw die niet meer beantwoordt aan de eisen van vandaag de dag. Er liggen wel kansen en mogelijkheden voor nieuwbouw en aanpassingen in het kader van de herstructurering. Flats kunnen bijvoorbeeld een tweede jeugd krijgen als seniorencomplexen. De wijken uit de groeikernperiode bestaan vooral uit eengezinswoningen en de pioniers van toen maken nu deel uit van de snel groeiende groep ouderen. Spijkensisse krijgt te maken met een sterke vergrijzing en er is mede daardoor de noodzaak van stedelijke vernieuwing en aanpassing aan de woningvoorraad. Deze combinatie vormt de voedingsbodem voor initiatieven om de stad levensloopbestendig te maken.

Uitwerking van de opgave

Het begrip levensloopbestendige woning raakte in zwang als alternatief begrip voor bejaardenwoning, seniorenwoning, zorgwoning of soortgelijke typering van bijzondere huisvesting. Bouwtechnisch zijn er niet zoveel verschillen, maar markttechnisch des te meer. Een vergelijkbare vertaalslag moest ervoor zorgen dat de term woonzorgzone vervangen werd door de meer neutrale en algemene aanduiding levensloopbestendige wijk. Daarmee werden twee vliegen in één klap geslagen. Het stigma van de zorg verdwijnt uit deze productnaam evenals de onterechte suggestie van een zone uitsluitend bestemd voor mensen met beperkingen. Eigenlijk ging het toch om woningen en wijken die óók geschikt waren voor mensen met beperkingen? In die reeks kwam Spijkensisse in 1998 met de overtreffende trap. Haar plannen bleken erop gericht om de hele stad levensloopbestendig te maken. Dat was niet zozeer bedoeld als tegenhanger van seniorensteden, suncities of zorgsteden. Dergelijke constructies waren toen nog niet in beeld. Na de woning kwam de wijk en na de wijk kwam de stad als het

eerstvolgend schaalniveau om een samenhangend aanbod te realiseren. De ambitie was om wonen, het publiek domein (de woonomgeving), zorg en welzijn naadloos op elkaar aan te laten sluiten en van Spijkenisse een stad te maken waar ouderen zich zeker en veilig voelen. De eerste aanzet is al bijna tien jaar geleden gemaakt en in de loop der tijd heeft een stoet van gemeenten zich achter vergelijkbaar beleid geschaard. Spijkenisse was er echter niet alleen vroeg bij, de samenwerkende partijen bleken ook in staat het geformuleerde beleid redelijk consequent tot uitvoering te brengen.

Het ijkpunt was en is 2010. De inspiratiebron was ook in Spijkenisse de wijkgerichte aanpak volgens het STAGG-model. De terminologie is echter voor lokaal gebruik aangepast en de behoefteramingen gaan uit van de eigen bijzondere bevolkingsopbouw. De levensloopbestendige stad is grofweg de optelsom van alle wijkgerichte initiatieven. In 2001 wordt het zogeheten Verdrag van Spijkenisse gesloten en wordt de levensloopbestendige stad formeel in de steigers gezet met concrete prestatieafspraken voor de betrokken partijen. In het Masterplan wordt daar nadere uitwerking aan gegeven in de vorm van een behoefteraming en maatregelen om de verschillende wijken en daarmee Spijkenisse als geheel in te richten volgens de principes van levensloopbestendigheid. Bijzonder in het programma zijn de wijkservicecentra. Als gebedshuizen in een seculiere wereld verschijnen zij daar waar zij direct bereikbaar zijn voor de mensen die zorg nodig hebben. De huisvesting in de buurt van de woonzorgcentra wordt ook integraal toegankelijk gemaakt en opgeplust om ervoor te zorgen dat de mensen die het servicecentrum nodig hebben in de buurt kunnen wonen en letterlijk en figuurlijk goed uit de voeten kunnen.

De programmapunten

In het Masterplan van 2001 is de kwalitatieve en kwantitatieve opgave uitgewerkt om van Spijkenisse een levensloopbestendige stad te maken. De meest harde afspraken hebben betrekking op de bouwopgave. In 2010 zullen er vijf wijkservicecentra zijn, er zijn dan enkele duizenden woningen opgeplust en de gemeente heeft er ook voor gezorgd dat de stad integraal toegankelijk zal zijn. In de praktijk moeten programma's en ambities worden bijgesteld, maar Spijkenisse lijkt vooral bij de wijkservicecentra, de kernpunten van de levensloopbestendige stad, op schema te liggen.

Wijkservicecentra

De centra bieden een bundeling van voorzieningen voor wonen, zorg en welzijn. De constellatie wisselt al naar gelang de behoefte. Er is een basispakket dat een wijkservicecentrum op zijn minst moet bieden. De uitvalsbasis

www.kenniscentrumwonenzorg.nl

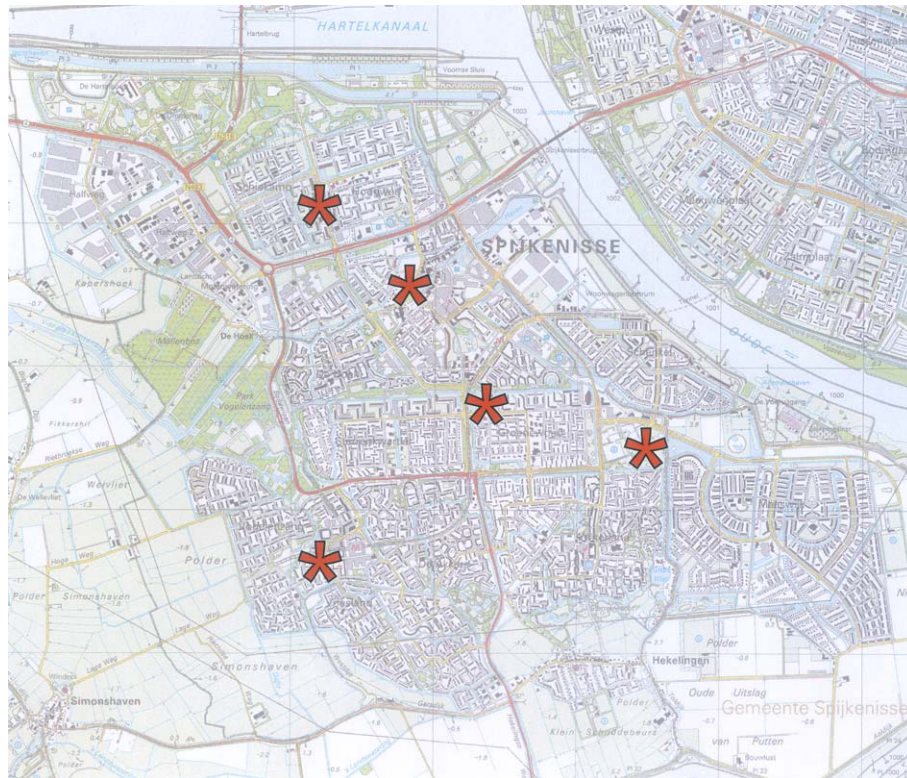
voor de zorg en de alarmopvolging behoort tot dit pakket net als de uitgiftepost voor de apotheek. Wat betreft de eerstelijnszorg is de minimumvariant een huisarts in de directe omgeving (200 meter). Het Spijkenisser Informatie Loket ('t Spil) behoort ook tot het basispakket. Dit loket is onderdeel van het project Levensloopbestendige Stad en werkt onder meer als frontoffice voor de WVG en Welzijn en houdt spreekuur in de wijkservicecentra. Die activiteit beperkt zich voorlopig tot het al gerealiseerde centrum Paganinihof. De bestaande 92 woningen van het complex zijn levensloopbestendig gemaakt. In de hoeken van het complex is nieuwbouw gerealiseerd, waardoor verschillende woongebouwen met elkaar zijn verbonden. In het nieuwbouwgedeelte bevindt zich de uitvalsbasis voor de zorg. De nieuwe recreatieruimte is op het nu afgesloten binnenterrein gerealiseerd. Dat heeft wel als nadeel dat deze ruimte wat minder toegankelijk is voor bezoekers van buiten het complex.

Er zijn eind 2005 twee wijkservicecentra in aanbouw. In Noord wordt het Herman Gorterhof gerealiseerd in opdracht van de corporatie Woontrefpunt MaasDelta. Op de plaats van een zwembad en gymzaal komen hier 71 levensloopbestendige woningen in de sociale huur en middeldure huur. In het complex is net als in Paganinihof dagverzorging (pg) mogelijk voor tien personen. Naast het basispakket is er een meer uitgebreid gezondheidscentrum in ontwikkeling. Het complex zal ook herhuisvesting bieden

(22 zorgwoningen) voor de bewoners uit het verzorgingshuis De Vier Ambachten dat zal worden omgevormd tot somatisch verpleeghuis en servicecentrum. Het Herman Gorterhof zal medio 2006 worden opgeleverd. Het tweede centrum in aanbouw is Maaswijkweg met een vergelijkbaar programma als Gorterhof, maar uitgebreid met een verpleeghuis en een kenniscentrum psychogeriatric met een stedelijke functie. Daarnaast is er wijkservicecentrum Vierambachten dat een transformatie is van het bestaande verzorgingshuis in het centrum en dat van start kan gaan zodra het Herman Gorterhof wordt opgeleverd. Het vijfde en voorlopig laatste servicecentrum komt ter vervanging en uitbreiding van het huidige verzorgingshuis Marckenburg. Als alles verloopt volgens planning zijn dan in 2010 vijf wijkservicecentra in Spijkenisse die een soortgelijk wijkgericht aanbod verzorgen, maar in een verschillende samenhang met een intramuraal aanbod en zelfstandige huisvesting met zorg. In de plannen is voorzien in de transformatie van de klassieke verzorgingshuiscapaciteit in zelfstandige huisvesting met zorg. Wanneer we de blauwdruk van de woonzorgzone naast dit

praktijkvoorbeeld leggen, dan verenigen de servicecentra van Spijkenisse verschillende functies in verschillende combinaties: zorgkruispunten, steunpunten en diverse vormen van aangepast wonen. Op grond van de ruimtelijke spreiding van de centra zou je op het eerste gezicht concluderen dat er nog witte plekken op de kaart overblijven (zie kaartje).

Het opplusprogramma

In de periode van 2004 tot 2010 zullen enkele duizenden woningen worden opgeplust, meldt het Masterplan in 2004. Er zijn in Spijkenisse dan al 525 woningen opgeplust. Het opplussen van woningen is vooral bedoeld als preventie. Bijvoorbeeld: door de drempels in de woning weg te halen vermindert de kans op valongelukken. Op initiatief van de Zorg en Welzijn Groep, de enige thuiszorgorganisatie in Spijkenisse, wordt er in 2005 met de corporaties gewerkt aan een aangepast programma dat niet alleen gericht is preventie, maar ook op het mogelijk maken van zorg in de woning. De vraag is welke aanpassingen in de woning nodig zijn om te beantwoorden aan een zorgvraag die loopt van lichte zorg tot en met intensieve zorg. De thuiszorginstelling ziet om het populair te zeggen de bui al hangen. De transformatie van intramurale capaciteit betekent gewoonweg dat er meer zorg in gewone woningen moet worden geleverd. Dan moeten die gewone woningen daar wel geschikt voor zijn. Het is te verwachten dat het deel van woningvoorraad dat in aanmerking komt voor opplussen, verder zal worden onderzocht naar de mogelijkheden voor meer ingrijpende aanpassingen voor het beoogde zorggebruik. Er is nog geen kwalitatief en kwantitatief programma uitgewerkt.

De toegankelijkheidsopgave

In het Verdrag van Spijkenisse in 2001 heeft de gemeente zich gebonden aan de prestatieafspraken om ervoor te zorgen dat het openbare gebied in 2010 volledig integraal toegankelijk zal zijn. Dat houdt bijvoorbeeld dat wegen en straten goed oversteekbaar zijn voor ouderen en mensen met beperkingen. De doelstelling om de hele stad integraal toegankelijk te maken bleek echter niet realistisch. De ambitie is bijgesteld in de zin dat eerst en vooral de 'proeftuinen voor levensloopbestendig wonen' integraal toegankelijk worden gemaakt. Er is een budget beschikbaar gesteld voor de inhaalslag integrale toegankelijkheid die zich in het bijzonder zal richten op wooncomplexen die worden opgeplust dan wel opgeleverd, waaronder de aanstaande wijkservicecentra.

Het woningbouwprogramma

De woningtypologie voor levensloopbestendig Spijkenisse bestaat uit zelfstandig wonen, beschut wonen, begeleid/clusterwonen en intramuraal wonen. Bij de groep van 'zelfstandig wonen' is de ruimtelijke spreiding eigenlijk niet zo van belang. Er kan waar dan ook geplande zorg worden geleverd als de kwaliteit van de woning dat toestaat. Er is overigens wel een verschil tussen woningen die geschikt zijn voor mensen met beperkingen en woningen die geschikt zijn om diverse vormen van zorg te leveren. Het onderscheidende kenmerk van 'zelfstandig wonen' binnen deze reeks is dat de woning louter op zichzelf beoordeeld wordt. Dat is bij beschut wonen al anders want dan is er een atrium, een hof of een receptie. Dat betekent dat de woningen op elkaar betrokken zijn. Er is een groep woningen met gemeenschappelijke voorzieningen. Pas bij het begeleid/clusterwonen is er een vast arrangement van wonen en zorg. Deze

indeling verschilt eigenlijk alleen naar de benaming van andere typologieën. Het meest interessante is natuurlijk om van de gemeente als geheel de bijbehorende kwantitatieve opgaven te berekenen. Dat is in Spijkenisse niet gemakkelijk gegaan. Dat heeft te maken met een technisch probleem: als je de opgave wil berekenen, moet je ook de beschikbare voorraad volgens deze indeling kunnen inventariseren. Die informatie is op dit moment niet beschikbaar. Maar het belangrijkste probleem is van welke mate van extramuralisering je uitgaat. Dat is een kwestie die niet alleen technisch is, maar ook bepalend voor het bestaan en de taakverdelingen van de betrokken instellingen. De behoefte van het masterplan lag dermate gevoelig dat het meer dan een jaar geduurd heeft voordat de partijen hier overeenstemming over wisten te berekenen.

De organisatorische opgave

Het eerste initiatief voor een levensloopbestendig Spijkenisse kwam vanuit de volkshuisvesting. Dat is niet verrassend. Een gebiedsgerichte aanpak is voor de corporaties een beproefde methode bij het beheer, de herstructurering van wijken en bij de stadsvernieuwing. Maar in de loop van de vernieuwing neemt de zorgsector ook meer en meer het initiatief en betreft daarbij de woonsector. Een samenhangend beleid staat of valt met het vermogen om afstemming te vinden tussen beide sectoren die zo verschillend zijn in cultuur, ondernemerschap en de ervaring met wijkgericht werken. Het voortouw ligt tegenwoordig meer in handen van de gemeente zelf. Volgens beleidsmedewerker levensloopbestendige stad Pascale van der Wekken is de levensloopbestendige stad een regulier onderdeel van het gemeentelijk beleid geworden en dat blijkt ook wel uit de functie die zijzelf bekleedt.

De levensloopbestendige stad is een productie waarin vele partijen intensief en gestructureerd samenwerken. Het protocol uit 1998 is tot op heden het script gebleven. Dat houdt in dat de regievoering plaatsvindt in de Stuurgroep Zorgstad die tegenwoordig REMOS wordt genoemd: REgiegroep Masterplan Ouderenzorg Spijkenisse waarvoor de gemeente in de persoon van de wethouder Zorg de voorzitter levert. Verder hebben de corporaties, de zorginstellingen, de zorgverzekeraar en welzijn zitting in de regiegroep. REMOS bewaakt de beleidsuitgangspunten en de voortgang zoals die zijn geformuleerd in Masterplan en het Verdrag van Spijkenisse. De schakeling met het uitvoerende niveau verloopt langs drie niveaus: 1) Ontwikkeling en producten en diensten: alle niet bouwkundige zaken om mensen langer zelfstandig te laten wonen worden aangeboden via 't Spil; zoals alarmering, domotica, maar ook dagbehandeling, een klussendienst en welzijnsactiviteiten, 2) Bouwprojecten: alle projecten in het kader van de levensloopbestendige stad worden voorgelegd aan de Kerngroep Integrale Toegankelijkheid om de gebruikswaarde te optimaliseren, 3) Communicatie is een onderdeel om de communicatieopgave in het kader van de levensloopbestendige stad te stroomlijnen. Dat varieert van een feestelijke opening tot het vinden van draagvlak voor het beleid, volgens het masterplan. Het vieren van successen is belangrijk om de goede spirit erin te houden. De

COSMOS, communicatieadviseurs Masterplan Ouderenzorg Spijkenisse leidt op het moment echter een slapend bestaan.

De stedelijke aanpak

Spijkenisse is met zo'n 80.000 inwoners nu niet echt een kleine overzichtelijke gemeente. Hoe komt het dat hier een samenhangend stedelijke aanbod is gerealiseerd waar dat elders vaak stukloopt op tegengestelde belangen en uiteenlopende perspectieven? Misschien is de reden wel dat Spijkenisse tot voor kort een bouwgemeente is geweest en daarmee sterk op uitvoering gericht. Misschien is het tableau de la troupe hier overzichtelijker. Slechts één thuiszorginstelling, nog maar één verzorgingshuis en enkele corporaties die wel wat kunnen en willen. De voornaamste succesfactor is vermoedelijk de geformaliseerde aanpak die vooral door de gemeente wordt gedragen en waarin de schakeling wordt gelegd tussen visie en uitvoering. Het is ook weer niet een en al hosanna. De zorgsector heeft ook hier te kampen met weinig speelruimte om een eigen koers uit te zetten. De hoge ambities moesten ook hier tijdens de ontwikkeling worden bijgesteld. Maar er is toch iets gerealiseerd van datgene waar het allemaal om begonnen was: een gebiedsgericht aanbod van wonen, zorg en welzijn.

Meer informatie over “Idealen in aanbouw: woonwijken met diensten en zorg”

Op de website www.kcwz.nl:

- Artikel Idealen in aanbouw, woonwijken met diensten en zorg: een kritische beschouwing over het concept woonzorgzone en de vaak moeizame weg van abstract concept naar concrete wijk in VINEX-wijken en bestaande wijken.
- Acht projectbeschrijvingen: Leidschenveen bij Den Haag, DE Wijk bij Tilburg, Leidsche Rijn bij Utrecht, IJburg bij Amsterdam, Moerwijk in Den Haag, De Westelijke Tuinsteden in Amsterdam, Krakeel in Hoogeveen en Levensloopbestendig Spijkenisse.